

RNDr. Petr Zbytovský – půl století v Blatském muzeu

RNDr. Petr Zbytovský, dlouholetý pracovník Blatského muzea v Soběslavi, dosáhl na podzim 2022 životního jubilea 75 let. A když koncem dubna 2023 ukončil profesní kariéru odchodem do důchodu, bylo to téměř po 52 letech na jediném pracovišti. Tato úctyhodná bilance zaslouží připomenutí i proto, že během svého muzejního působení významně přispěl k poznání jihočeské přírody, zejména savců.

P. Zbytovský do Blatského muzea nastoupil záhy po absolvování Přírodovědecké fakulty UK v Praze 22. listopadu 1971 (v té době Okresní muzeum Táborska se sídlem v Soběslavi). Jeho odborné zaměření předznamenala obhájená diplomová práce „Biologie a postnatální vývoj hraboše mokřadního, *Microtus agrestis* (Linn., 1761)“. Následně v r. 1984 získal titul RNDr. Už během studií se pod vedením našeho společného učitele doc. RNDr. Vladimíra Hanáka, CSc. († 2022) zapojil do terénních aktivit v různých oblastech České republiky, například v Krkonoších, na Broumovsku nebo v Novohradských horách. A právě zde, na Žofíně, tenkrát ještě obehaném ostnatými dráty a střeženém příslušníky Pohraniční stráže, dosáhl prvního úspěchu – v srpnu 1969 se mu podařilo chytit myšivku horskou (*Sicista betulina*), která do té doby nebyla z tohoto jihočeského pohoří známá. Pozadí akce má i trochu humorný kontext, který snad stojí za zaznamenání. Na Žofín jsme odjížděli s úkolem nacytat před exkurzí studentů nižších ročníků na ukázkou co nejvíce drobných savců. A V. Hanák nás před odjezdem motivoval slibem jedné lahve „tuzemáku“, pokud ve výčtu druhů bude k vidění i myšivka. Nakonec jsme chytili dva jedince, a tak musel odměnu zdvojnásobit. Ale byla to z jeho strany splátka radostná, protože šlo o důležitý faunistický „objev“.

Vraťme se však do Blatského muzea. P. Zbytovský zde působil zpočátku jako samostatný odborný pracovník a později jako kurátor přírodovědných sbírek – zoolog, v letech 1979–2010 byl zároveň i vedoucím soběslavského pracoviště. Před jeho nástupem byly v soběslavském muzeu badatelské aktivity zaměřené na obratlovce, či konkrétně savce, zcela marginální. Dokládají to pouze jednotlivé přírůstky do sbírek, jejichž základ tvořily starší fondy převedené z muzeí v Táboře a Veselí nad Lužnicí. S příchodem jubilanta nastal zásadní obrat. Po absolvování jednorocní vojenské služby v nedaleké tankové posádce v Týně nad Vltavou zahájil bez odkladu soustavný průzkum drobných savců ve faunisticky opomíjeném tábořském regionu. Okruh jeho působení se postupně rozšiřoval z bližšího okolí Soběslavi až do odlehlejších míst okresu, zejména poté, co počáteční dopravní prostředek kolo nahradilo služební auto.

Aniž bychom zabíhali do detailů, je podstatné zmínit výsledky. Během tří desetiletí se z pohledu drobných zemních savců stalo Tábořsko nejlépe prozkoumaným územím u nás a dodnes nebylo toto „prvenství“ překonáno. Získané poznatky dokumentují nejen regionální charakter výskytu některých druhů (například hrabošika podzemního, *Microtus subterraneus*), ale přinesly též poznatky širšího významu. P. Zbytovský jako první poukázal ve „svém“ regionu na relativně hojný výskyt rejsce menšího (*Neomys milleri*)*, který byl do té doby považován spíše za druh méně běžný. Ještě významnější bylo ukázkové podchycení začínající areálové expanze bělozubky bělobřiché (*Crocidura leucodon*) v rámci jižních Čech. Celoživotní výsledky shrnul ve dvou stěžejních publikacích – nejprve v odborné studii *Savci Táborska* (2015) a poté ve stejnojmenné knížce (2021, spoluautor M. Anděra), vydané u příležitosti výstavy Husitským muzeum v Táboře, jehož pobočkou Blatské muzeum dnes je.

Postupem času se P. Zbytovský začal podílet na terénních aktivitách i mimo Tábořsko. K sítovému mapování drobných savců České republiky přispěl účastí při odchycích na různých místech od Šumavy po Moravskoslezské Beskydy a Bílé Karpaty. Velkým přínosem byly zejména terénní práce ve faunisticky málo zmapovaném území jihozápadní Moravy. V letech 2001–2010 jsme společně také detailně sledovali drobné savce celé Českomoravské vrchoviny (muzejní granty Ministerstva kultury ČR) a potvrdili její zoogeograficky významnou pozici v rámci našeho území, resp. střední Evropy.

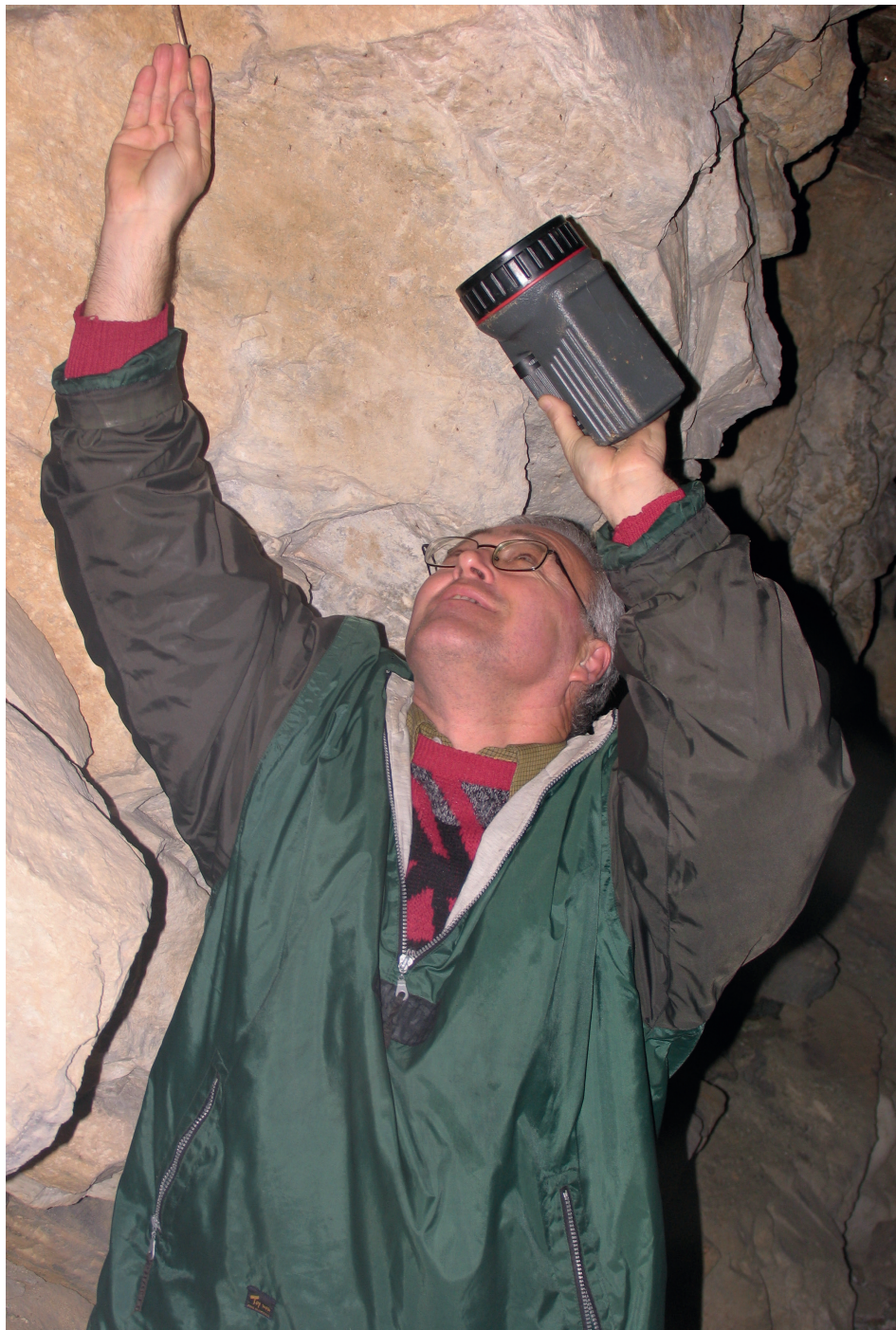

Obr. 1 – Petr Zbytovský na Kuní hoře v Novohradských horách (foto M. Anděra 2019).

Zmíněné terénní aktivity se zákonitě odrazily na obohacení a zkvalitnění sbírkového fondu Blatského muzea, zejména drobných zemních savců (tj. hmyzožravců a hlodavců). V současnosti čítají už několik tisíc položek, přičemž kolekce rejsece menšího a bělozubky bělobřiché se řadí k nejpočetnějším ze všech našich muzejních či jiných sbírkových institucí (např. vysokoškolská pracoviště či AV ČR).

Druhou oblastí zájmu P. Zbytovského se stali netopýři Chýnovské jeskyně, jediné v jižních Čechách. První společné kontroly v roce 1977 předznamenaly rekordně dlouhé sledování této lokality – ve spolupráci se správou jeskyně pokračuje dodnes a řadí se k nejdéle dokumentovaným zimovištím v ČR. Jedinečný soubor dat s téměř deseti tisíci záznamy dokládá dlouhodobé proměny zimující populace netopýřů, například úbytek „ikonického“ netopýra řasnatého (*Myotis nattereri*), pro kterého původně byla Chýnovská jeskyně největším přirozeným zimovištěm u nás, a naopak zřetelný nárůst početnosti netopýra velkého (*Myotis myotis*) v posledních dvou desetiletích. Od roku 1982 přibýlo i sledování letové aktivity netopýřů během celého roku. V této souvislosti nelze nezpomenout na obětavost, s jakou se Petr na kole vydával ze Soběslavi k jeskyni a po několika hodinách osamělého sezení před vchodem do podzemí se potmělou půlnoční krajinou vracel zpět domů. Se stejným nasazením se ostatně věnoval i jiným činnostem v terénu.

Z dalších odborných aktivit lze zmínit určování rozsáhlého osteologického materiálu z archeologických nálezů Husitského muzea. Výsledky sice publikovány nebyly, přesto obsahují řadu zajímavých poznatků, například výskyt krysy obecné (*Rattus rattus*) z období pozdního středověku během husitského osídlení Tábora.

Obr. 2 – Petr Zbytovský při kontrole zimoviště netopýrů v Chýnovské jeskyni (foto M. Anděra 2006).

Nicméně život „muzejníka“ není jen o práci v terénu a odborných záležitostech, nedílnou součástí je i osvěta, zejména výstavy. P. Zbytovský se podílel na přípravě stálé expozice *Příroda Táborska* (s RNDr. Janem Mácou a architektem Jindřichem Santarem) v objektu Rožmberského domu v Soběslavi. V době otevření v roce 1985 byla svým ekosystémovým pojetím hodně progresivní, v roce 1999 prošla reinstalací. V bilanci samozřejmě nechybí organizace krátkodobých přírodovědných výstav, připomeňme např. pravidelné mykologické poradny, *Neznámý svět drobných savců* (2005) nebo už zmíněné bilanční *Savce Táborska* (2021). Ale běžně pomáhal i s výstavami národopisnými, výtvarnými atd. Zajímavým počinem byla jeho kurátorská a instalační spolupráce na unikátním cyklu jednodenních výstav moderního výtvarného umění *Malá okénka do velké tvorby*, které připravoval JUDr. Stanislav Macháček. Celkem šlo o 22 výstav v letech 2001–2008 a vzhledem ke značné hodnotě vystavených děl, zapůjčených od různých majitelů, bylo třeba zajistit i jejich ochranu, takže Petr někdy ve výstavních sálech i přespával. V malém pracovním kolektivu regionálního muzea bývá tradicí, že každá ruka je dobrá i při stěhování, reorganizaci depozitářů či všemožných technických pracích. Ani takové pomoci se nikdy nevyhýbal.

Na doplnění snad stojí za zmínku i „nezbytné“ dobové funkce v 70.–80. letech, jako např. členství v komisi ochrany přírody při odboru kultury ONV v Táboře nebo vedení kroužku ochrany přírody v pionýrské skupině při ZDŠ v Soběslavi. Nejkurióznější asi byl kulturní patronát nad několika obcemi na Veselsku (např. Sviny), jehož cílem bylo šířit i na venkově „správné“ kulturní povědomí. Petr první pokusy absolvoval tradičně na kole, naštěstí však záležitost záhy zanikla, neboť na obou stranách se neseťkala s porozuměním.

Na závěr si dovoluji ještě osobní poznámku. S Petrem se známe a spolupracujeme hodně dlouho, už 58 let. Naše cesty se poprvé sešly na povinné brigádě před nástupem do 1. ročníku Přírodovědecké fakulty UK v roce 1965. Známost velice záhy přerostla v kamarádství, které trvá dodnes. Přání, aby se ve zdraví dožil dalších mnoha let, tedy není pouze „obvyklou frází“, ale upřímným vyjádřením celoživotního přátelství.

Miloš Anděra

P. Zbytovský – bibliografie publikací

- Anděra M., Vohralík V. & Zbytovský P. (1970): Ein Fund der Birkenmaus (*Sicista betulina* Pall., 1778) im Bergzug Novohradské hory. – Zoologické listy 19(3): 247–248.
- Zbytovský P. (1974): Příspěvek k biologii hraboše mokřadního (*Microtus agrestis* L.). – Lynx, n. s. (Praha) 15: 50–57.
- Zbytovský P. (1974): Savci Táborska. – In: Hnízdo A. Z. & Král V. (eds), Vlastivěda Táborska: III. díl, pp. 6–16, Okresní pedagogické středisko ONV – odbor školství v Táboře, Tábor.
- Zbytovský P. (1977): Další nález myšivky horské (*Sicista betulina* Pall., 1778) na Šumavě. – Lynx, n. s. (Praha) 19: 103.
- Zbytovský P. (1980): Postnatální vývoj hraboše mokřadního (*Microtus agrestis* L.). – Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, Přírodní vědy 20: 37–55.
- Bürger P., Anděra M. & Zbytovský P. (1987): Savci Blanského lesa (Šumavské podhůří). – Lynx, n. s. (Praha) 23: 23–42.
- Zbytovský P. (1989): Poznámky k bionomii rozmnožování drobných savců na Táborsku. – Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, Přírodní vědy 29: 91–101.
- Anděra M. & Zbytovský P. (1992): Bat community of the Chýnovská jeskyně Cave (Southern Bohemia, Czechoslovakia) in 1981–1986. – In: Horáček I. & Vohralík V. (eds.), Prague Studies in Mammalogy, pp. 1–11, Karolinum – Charles University Press, Praha.
- Anděra M. & Zbytovský P. (1992): Nové nálezy rejsce černého (*Neomys anomalus*) v jižních Čechách (Mammalia: Soricidae). – Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, Přírodní vědy 32: 141–150.

- Hanák V., **Zbytovský P.**, Benda P. & Reiter A. (1998): Distribution of *Crocidura leucodon* in the southern borderland of the Czech Republic (Mammalia: Insectivora). – Časopis Národního muzea, řada přírodovědná 167(1–4): 55–60.
- Zbytovský P.** (1998): Příspěvek k rozšíření drobných zemních savců jihozápadní Moravy. – Lynx, n. s. (Praha) 29: 61–67.
- Anděra M. & **Zbytovský P.** (2001): Chýnovská jeskyně a okolní zimoviště netopýřů. – Vespertilio 5: 7–10.
- Anděra M. & **Zbytovský P.** (2002): Savci Pelhřimovska. – Lynx, n. s. (Praha) 33: 5–34.
- Zbytovský P.**, Anděra M. & Hanák V. (2004): Drobní savci jižní části Českomoravské vrchoviny (Insectivora, Chiroptera, Rodentia). – Lynx, n. s. (Praha) 35: 141–246.
- Zbytovský P.** (2005): Rozšíření rejsece černého (*Neomys anomalus* Cabrera, 1907) v Jihočeském kraji. – Lynx, n. s. (Praha) 17: 39–41.
- Anděra M., Krejča F., Lemberk V. & **Zbytovský P.** (2006): Nález netopýra břitvého (*Myotis emarginatus*) na Táborsku. – Vespertilio 9–10: 217–218.
- Anděra M., Krejča F. & **Zbytovský P.** (2008): Netopýři Chýnovské jeskyně – modelový příklad výzkumu a ochrany cenné lokality. – Ochrana přírody 63(4): 20–22.
- Anděra M. & **Zbytovský P.** (2008): Rozšíření hraboše mokřadního (*Microtus agrestis*) na Českomoravské vrchovině. – Acta rerum naturalium 4: 97–104.
- Zbytovský P.** (2008): Drobní savci (Insectivora, Chiroptera, Rodentia) z Českomoravské vrchoviny ve sbírkách Husitského muzea v Táboře. Část I: Hmyzožravci (Insectivora), letouni (Chiroptera). – Acta rerum naturalium 4: 105–110.
- Zbytovský P.** (2009): Drobní savci (Insectivora, Chiroptera, Rodentia) z Českomoravské vrchoviny ve sbírkách Husitského muzea v Táboře. Část II: Hlodavci (Rodentia). – Acta rerum naturalium 6: 41–46.
- Zbytovský P.** & Anděra M. (2009): Rozšíření rejsece černého (*Neomys anomalus*) na Českomoravské vrchovině. – Acta rerum naturalium 6: 35–40.
- Anděra M., Lemberk V. & **Zbytovský P.** (2010): Drobní savci Svitavské pahorkatiny (východní Čechy). – Lynx, n. s. (Praha) 41: 95–143.
- Zbytovský P.** (2010): První nálezy bělozubky bělobřiché (*Crocidura leucodon*) v Třeboňské pánvi. – Lynx, n. s. (Praha) 41: 235–236.
- Anděra M. & **Zbytovský P.** (2011): Drobní zemní savci severní části Českomoravské vrchoviny (Eulipotyphla, Rodentia). – Lynx, n. s. (Praha) 42: 197–266.
- Zbytovský P.** (2015): Savci Táborska (Mammalia). – Lynx, n. s. (Praha) 46: 85–143.
- Zbytovský P.** (2018): Další nálezy bělozubky bělobřiché (*Crocidura leucodon*) v jižních Čechách (Eulipotyphla: Soricidae). – Lynx, n. s. (Praha) 49: 253–254.
- Zbytovský P.** (2020): Netopýři tábořského podzemí. – Ročenka Husitského muzea v Táboře 2020: 125–127.
- Anděra M. & **Zbytovský P.** (2021): Savci Táborska. – Husitské muzeum v Táboře, Tábor, 220 p.
- Zbytovský P.** (2022): K pětasedmdesátým narozeninám Miloše Anděry. – Živa 70(4): XCVII–XCVIII.
- Mikeš V., Bufka L., Hedrich J., Muláček R. & **Zbytovský P.** (2023): Šíření mývala severního (*Procyon lotor*) v jižních Čechách. – Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, Přírodní vědy 63: 76–90.

*Jde o druh donedávna označovaný jako rejseček černý (*Neomys anomalus*), ke změnám v taxonomii a názvosloví došlo na základě výsledků molekulárně genetických výzkumů.